

LITERATURA · ARTS · INFORMACIÓ

PONT
BLAU

58

AGOST
1957

RESTAURANT

L
U
I
S
I
A
N
A

MONTERREY, N. L.

S U M A R I

<i>Figura, oli, d'IGNASI VIDAL</i>	Portada
<i>Editorial</i>	229
<i>La situació de l'escriptor català, per DOMÈNEC GUANSÉ</i>	230
<i>Notes de Sa Juveria, per JOAN ANTONI PALERM VICH</i>	233
<i>La bondat i la religiositat de Maragall, per J. CONANGLA FONTANILLES</i>	235
<i>La ficció autobiogràfica de l'«Espill», per JOAN FUSTER</i>	240
<i>Jaume Roig parla mal de les dones, per ALFONS VERDAGUER</i>	241
<i>Cua de gall, per VICENÇ RIERA LLORCA</i>	242

INFORMACIO I COMENTARIS

<i>Un periodista i un amic, per JOAN TOMÀS</i>	244
<i>Recensions, per SÍRIUS i E. S. G.</i>	246
<i>Els contemporanis, per FRANCESC SERRA</i>	250
<i>Antoni Clavé, per ALVAR CARRILLO GIL</i>	256
<i>Els Jocs Florals</i>	258

Subscripció: Mèxic, un any 30.00 pesos me
Fora de Mèxic 3.00 Dls.
Un número 3.50 pesos me

La FICCIÓ AUTOBIOGRÀFICA DE L'«ESPILL»

Per JOAN FUSTER

UN DELS problemes més curiosos que ofereix l'estudi de l'*Espill* o *Llibre de les dones* (1460), del mestre Jaume Roig, és l'abast que el nostre bon metge i mal-humorat poeta va voler donar a la seua obra, en proporcionar-li un aire i un detall marcadament autobiogràfics. No tindria major importància el fet d'estar escrit en primera persona, com és lògic. En tot temps ha estat aquest un recurs literari que per ser això precisament, un recurs, no indueix a prendre per certes i històriques, en tant que passades a l'autor, les peripècies així narrades. Però en el cas de Roig, la ficció va més enllà d'aquest simple *jo* que parla en els versos: l'*Espill* manté, quasi fins a la seua darrera pàgina, l'equívoc de la identitat del seu protagonista, i una vegada i una altra trobem en les seues agudes «noves rimades» referències i al·lusions que tendeixen a confondre en una sola persona autor i personatge.

La primera dada i la més insistent a través del llibre és la seua relació amb Baltasar Bou, nebot de Roig, a qui va dedicat com a consell paternal i experimentat. Perquè aquesta dedicatòria no queda reduïda al prefaci i per tant exclosa del cos de la narració novel·lesca, sinó que reapareix, més d'una vegada, crec, en el curs de la narració novel·lesca, sinó que reapareix, adreçant-se a Baltasar Bou en termes iguals als usats per Roig en el prefaci. Tenim doncs, d'una part, el repetit rastre del parentiu i de l'afecte — «a tu com a fill...», «fill Baltasar» — amb el jove Bou, atribuït indistintament a l'autor i al protagonista. La localització que Roig fa del veïnatge i del naixement del seu personatge susciten altres consideracions gens menyspreables. El

sofert marit de l'*Espill* és, com Roig, de València («On tu es nat — e té son stage — lo teu llinatge — d'antic solar»), i viu, com Roig, cap al 1450, a la parròquia de Sant Nicolau. I encara hi ha una cosa més important: el mateix Roig atribueix explícitament el seu nom al protagonista a qui la tornera d'un convent anomena, amb evident menyspreu, «lo vell Roig tort».

Per si això fos poc, fa intervenir en alguns esdeveniments del llibre persones reals i contemporànies seues, com per subratllar, amb aquesta designació expressa, el to real d'allò narrat. Així veiem Macià Martí, «apotecari», de qui era client la primera esposa del protagonista; el canonge Gauderic Soler, que gestiona la dissolució del matrimoni; mossèn Company, clergue de Sant Pere, que li proporciona altra muller; el governador Boil i misser Rabassa, als quals denuncia un lleig assumpte criminal. Només l'apotecari i el mossèn ens són desconeguts, però no hi ha motiu per a dubtar que fossen gent coneguda en el seu temps. Cal observar que Roig arriba a ser indiscret, amb tota la bona fe, respecte alguna d'aquestes figures: quan delata a la justícia les tèrboles maquinacions de la «metgessa» de Bigorra — que guaria l'esterilitat dels matrimonis per un procediment escabrós —, el jurista Rabassa proposa a Boil l'execució de la culpable sense cap tràmit legal; la cosa és greu, encara que es realitzi per evitar l'escàndol, i més greu encara que Rabassa comente: «Si és contra fur — gens no me'n cur.» Si Roig ho reporta així, quan la memòria de Rabassa i de Boil fóra encara viva i vigilada pels parents pròxims, és senyal que el fet era exacte i que ell personalment el presencià.

Una anàlisi fecunda de l'*Espill* podria ser fecunda en testimonis convergents a reforçar la idea exposada al principi: que Roig pretengué deliberadament subratllar la nota autobiogràfica del llibre. Jo no puc permetre'm sinó l'aportació dels més evidents, caçats a l'atzar d'una lectura feta sense intenció erudita. En el mateix discurs que, en somnis, Salomó dispensa al protagonista, cabria trobar-los. En citaré només un. En un passatge ple de llegendes i d'anècdotes que diríem «tocològiques», el savi parla d'un part quasi — o sense quasi — inversemblant: una dona, diu, pel surt que li ocasionà un boig, avortà set criatures vives, i una curandera, per tal de remeiar-li la infecunditat posterior, la sotmet a un tractament mortal. D'aquesta malaurada diu Salomó al Roig de l'*Espill*: «Ab tu tingué — afinitat.» Aquesta menció no tindria sentit si no es basés en un fet real — el parentiu, almenys (oblidem el part múltiple), i si no fos assequible al lector contemporani.

És clar que l'*Espill* conté una quantitat infinitament major d'elements que contradueixen la suposició d'autobiografia. La mateixa acumulació literària i fantàstica. I el

Roig novel·lesc no coincideix amb el Roig dels documents. Però aquesta diferència entre el novel·lesc i el biogràfic no es planteja *dins* del poema. Es diria que l'autor vol evitar-la coste el que coste. El parc elogi que dedica a la seua veritable muller, Isabel Pellicer, queda camuflat: no sols no la cita pel seu nom — quan ell ha donat el seu al protagonista —, sinó que a més la presenta com una veïna seua.

Un es pregunta per què Roig es va esforçar tant a donar gat per llebre. La ficció autobiogràfica no era necessària, en absolut, portada a tals extrems. Ni podia convèncer els seus contemporanis — en aquests menys que a ningú —, ni tan sols a la posteritat, per a la qual, a més, el fet d'haver-li passat o no a Roig el que conta a l'*Espill* no té cap importància. Ignoro si en escriure d'aquesta manera acatava alguna moda literària del seu temps o recollia l'estímul d'algun model. Si ho va fer pel seu compte i sense precedents, convindria buscar-li una raó profunda, tan profunda com la ràbia mateixa de la seua misogínia, que si bé respon a una densa tradició medieval, no deixa d'inquietar per la seua virulència i la seua amargor.

▼

Jaume Roig parla mal de les dones, seguint una moda literària europea. Aquesta moda no sé ni nasqué de la corrupció de costums estesa per tot arreu a l'època, d'una reacció contra el concepte reverent de la dona originat a Provença o, finalment, com una conseqüència subconscient de la lluita contra el clima religiós, que pesava en les consciències, i la tendència al pecat de la carn. Existia la moda, però per a adoptar-la Roig havia de tenir un motiu; jo el present pensant que fou metge i que, per tant, tingué ocasió de conèixer ben bé les misèries de la societat, i en que dugué una vida morigerada, que si es pot deure a honestat, també pot ésser motivada per manca d'acceptació entre les representants del sexe oposat. Per la raó que siga, Jaume Roig parla molt mal de les dones, i ara ens sembla la seua actitud inelegant i no massa justa, perquè la immoralitat abastava els dos sexes. I no el salven ni les lloances a la Mare de Déu i, indirectament, a santes i a dones bíbliques, perquè són causades pel desig de reforçar amb unes poques excepcions la, segons ell, regla general, ni les que dedica a Na Isabel Pellicer perquè, tractant-se de la seua muller, no podia dir altra cosa per no quedar en mal lloc. — ALFONS VERDEGUER.